

In lege naturæ ante circumcisionem fuit a Deo institutum sacramentum aliquod pro justificatione parvulorum, Vide *verb.* Circumcisio, n. 5.

Circumcisio data quadringentis circiter annis ante legem scriptam tunc non nisi genus Abrahæ astringebat, n. 6.

Pro feminis etiam post institutam circumcisionem remansit; et perseveravit sacramentum legis naturæ. Cur circumcisio pro solis masculis, et in membro genitali, n. 7 ad 9.

Circumcisio et baptismus in multis differunt, et in multis conveniunt inter se, et discernuntur, ac objectiones diluantur, quibus originalis impetitur delictio respectu circumcisionis, demumque concluditur circumcisionem, et legis naturæ sacramentum characterem impressisse, n. 10 ad 21.

CIRCUMSTANTIÆ PECCATORUM.

Vide *verb.* Pœnitentiæ sacramentum, art. 2, n. 100 ad 124.

CIVES (II, 513).

Civitas multis modis sumitur, et assignatur, necnon adinvicem conferuntur civitas et urbs, una cum quid oppidum, castrum, villa et villicus. Vide *verb.* Civitas n. 1 ad 15.

Solum illam dici civitatem, quæ habet episcopum, sustinent multi, plurimi autem alii verius, et melius censent ad essentialiam civitatis non requiri neque episcopum, neque cathedralem, n. 17, 18.

Civitas occidens suum episcopum jam consecratum privatur in pœnam dignitate episcopali, n. 19, 20 et 21.

Dicta pœna an procedat solum, quando occisio processit ex facto civitatis, vel etiam quando processit ex odio privato aliquorum civium, n. 22 ad 25.

Cathedralitas ratione occisionis episcopi non amittitur ipso jure, sed sententiam requirit, et si occisio fuit in sui defensionem cum moderamine inculpatae tutelæ, aut eum non agnoscentem, pœna privationis non incurritur episcopalis dignitatis, ut nec etiam si solum vulneravit, n. 26 ad 31.

Civitas, quæ auxilium, consilium, aut favorem dederit ad occidendum, seu offendendum cardinalem, privatur cathedralitate, et eadem privari etiam potest si conspiret contra sedem apostolicam, vel si tota labatur in hæresim, n. 32 ad 34.

Civitas condemnata ad aratrum non potest amplius edificari absque speciali licentia principis, n. 35 et 36.

Civitas tamen privata cathedralitate propter occisionem proprii episcopi, etc., remanet adhuc civitas quoad privilegia sæcularia; et privata cathedrali propter delictum, non privatur diœcesi, n. 37 et 38.

An privatio civitatis dignitate episcopali ob occisionem episcopi sit perpetua, vel temporalis; et de privatione ob occisionem præpositi, n. 39 ad 41.

Differentia est inter jus civitatis, et jus civilitatis, et quænam ea sit, n. 108 et seqq.

Civitas triplici modo acquiritur; primo per *nativitatem*, secundo de *jure*, tertio per *privilegium*, et undequaque elucidantur, n. 42 ad 46.

Licet ad effectum veræ et naturalis civilitatis requiratur nativitas in loco; tamen si occasionaliter extra sequatur, habetur ac si vere et naturaliter quis natus esset in propria patria, n. 47 et 48.

Originarius, seu oriundus dicitur a nativitate propria seu paterna, et ex jure civili locus originis est, in quo pater natus est, num. 49 et 50.

Et ideo vulgo dicitur, non matris, sed patris spectandam esse originem, num. 115 et 114.

Quomodo id tamen intelligatur, n. 115 et seqq.

Num natus ante cooptionem patris in civium nu-

merum pro cive originario haberi debeat, num. 118 et 119.

Civitas acquiritur etiam per spiritualem nativitatem, et civitas originis non amittitur ob alterius loci incolatum necessarium, vel occasionalem, et hæc acquiritur decenniali habitatione cum animo tamen perpetuo permanendi in tali loco; et domicilium quid sit, et in quo differat ab habitatione, num. 51 ad 56.

Non contrahitur civitas domiciliaria per permanentiam in civitate per decem annos, imo nec per triginta in servitio alicujus domini, num. 57, 58 et 59.

Civilitatem domiciliariam potest quis habere in pluribus locis, et civitas legitime acquisita cum habitatione, et solutione onerum constituit aliquem verum civem, ita ut possit consequi officia civibus debita; nec amittitur per quandam necessariam, seu occasionalem absentiam; nec sit præjudicium ex possessione bonorum extra territorium, num. 60 ad 64.

Quid requiratur ad domicilii constitutionem, ut civitas domiciliaris comparetur, num. 120.

Et ad hunc effectum an novi domicilii ratio habeatur, si in fraudem mutatio fiat, n. 121.

Civitas privilegiativa generaliter quoad omnes effectus non conceditur, nisi a supremo principe, et datur qualiter possint domini inferiores, n. 65 ad 67.

Civitas privilegiativa concessa per totam civitatem, seu concilium generale, tolli non potest per magistratum particularem, num. 68.

Differentia inter civem per affectionem ex decreto decurionum, et eum, qui habet rescriptum principis, num. 122.

Civis naturalis, et originarius alicujus loci secundum aliquos dicitur, qui natus est etiam casu, et per transitum in tali loco, at verius per alios etiam requiritur, quod ejus pater ibi habeat domicilium constitutum, et hinc consecrarium quoad legatum præbetur, num. 69 ad 71.

Civis originarius, ac naturalis paternæ patriæ dicitur quis, etiamsi natus sit extra patriam occasionaliter, et originarius esse non desinet, qui alibi necessarium vel occasionale domicilium habet, num. 72 et 73.

Civis domiciliarius alicujus loci dicitur, qui ibi, licet aliunde oriundus, jam per decennium habitat cum animo perpetuo ibidem permanendi, et quis talis esse potest plurimum locorum, num. 74 ad 77.

Civis ex privilegio dicitur civis verus et proprius, non minus ac civis originarius, et id transit in filios alibi quoque natos, licet de illis non fuerit facta mentio in concessione, num. 78, 79.

Quamvis princeps per suum privilegium possit creare civem exterum, non potest tamen facere; ut sit originarius, et inde sequentia exhibentur, num. 80 ad 82.

De commodis et oneribus civilitati a jure annexis, num. 125.

Civis ex privilegio quamvis non habitet in civitate, adhuc tamen gaudet beneficio civium quoad immunitatem a solutione vectigalium, et quid si creatus cum onere inhabitandi, et non inhabitet, num. 83 ad 86.

Civium appellatione veniunt etiam nati in suburbis, præcipue in favorabilibus, et materia utriusque conveniente, num. 87 et 88.

Civibus ex privilegio nihil suffragatur privilegium ad effectum successionis, ubi excludantur exteri forenses; secus autem si ad beneficium vocantur soli cives civitatis, at non si Bononiæ, num. 89 ad 91.

Generaliter loquendo beneficia civibus potius, quam exteris conferri debent; imo si fundator legem imposuit, ut beneficium conferatur solis originariis, et non alienigenis, non potest conferri exteris, a num. 92 ad 94.

Beneficium erectum, seu legatum fundatum pro solis civibus debetur tantum natis in civitate, suburbis, vicis, et districtu, et si excludantur expresse cives ex privilegio, isti ad illud non possunt admitti, num. 95 et 96.

Non censentur tamen exclusi cives nati extra civitatem originariam occasionaliter, vel nati in civitate, et alibi necessarium, aut occasionale domicilium habentes, num. 97 et 98.

Beneficium, seu legatum, ad quod vocantur cives naturales, et originarii, debetur solum natis in tali loco, non casu, aut per transitum, sed quando pater ibi domicilium habuit, aut est locus, ubi pater natus est, at in istorum defectum deberetur natis ibi casu, aut per transitum, num. 99 et 100.

Beneficium, seu legatum, ad quod vocantur naturales alicujus loci, potest conferri non solum originariis, seu oriundis; sed etiam per decennium ibidem domicilium habentibus, dummodo cum animo ibi perpetuo commorandi, et si vocantur patricii, potest conferri non solum patriciis originariis, sed etiam patriciis domiciliariis, ac patria duplex observatur, num. 101 ad 103.

Indictis, et similibus dispositionibus est omnimode investiganda voluntas disponentis, idque perpendendum ex verbis ipsius vocantis, et qualitatibus vocatorum, prout exemplariter traditur; et semper præferendi habentes omnes qualitates requisitas a testatore habentibus solum aliquas ex ipsis, num. 104 ad 107.

De modis, quibus amittitur civitas, num. 125.

CLAUSULÆ (II, 537).

CLAUSULÆ COMMUNES.

Etymologia nominis, et clausula quid apud jurisconsultos. Vide *verb.* Clausulæ, art. 1, num. 1, 2.

Clausulas respicientes solemnitates actus notariis potest apponere, num. 3.

Clausulæ in instrumentis, testamentis, etc., appositæ, num. 4 ad 7.

Clausula generalis explicatur per specialem; universalis quidam operetur, num. 8, 9.

Clausulae accessorie adjunctæ contractui simulato, quomodo judicentur, num. 10.

Clausula derogatoria legis in quantum deroget, num. 11.

Apposita in prima commissione an pro repetita in aliis habeatur, num. 12.

Clausulæ in privilegiis appositæ censentur habere clausulam, num. 13.

Clausulæ præservativæ non tribuunt de novo jus, num. 14.

Clausulæ respicientes plura, quæ determinabilia sunt, omnia formaliter definire debent, num. 15.

An executivæ post perfectum contractum appositæ aliquid innovent in principali determinatione, num. 16.

Varie clausulæ afferuntur et illarum explanantur effectus, num. 17 ad 23.

CLAUSULÆ APOSTOLICÆ.

Apostolicæ clausulæ multiplices sunt; usu frequentiores hic afferuntur, et varii illarum expendantur effectus. Vide *verb.* Clausulæ, art. 2, per totum.

CLAUSURA (II, 559).

Quid sanciverit Benedictus XIV circa clausuram monasteriorum quorumque virorum et feminarum regularium. Vide *verb.* Clausura, num. 1 ad 13.

Clausura monialium vigore concilii Tridentini episcopi curæ subijcitur; hujus clausuræ modus et effectus, num. 14, 15.

Causæ ex quibus Pius V egressum e clausura permitti voluit, et alix, num. 16, 17.

Alter effectus clausuræ est, prohibitus quarum-

cunque personarum extranearum ad moniales accessus, nisi obtenta in scriptis licentia, num. 18, 19.

Hanc licentiam dare debet episcopus in casibus necessariis; et qui sint hi casus necessarii, num. 20 ad 22, et num. 26.

Pleraque synodi statuerunt, ne capellanus, seu alius sacerdos quidem ingrediatur eam ecclesiæ partem, ubi moniales psallant, etiam in professionum solemnitatibus, num. 23, 24.

Excipiuntur tamen a prohibitione ingressus personæ necessariæ, cum id necessitas exigat, n. 25.

CLAVI CRUCIFIXIONIS CHRISTI (II, 561).

Clavis tribus an quatuor fuerit Christus affixus cruci. Vide *verb.* Clavi crucifixionis Christi, num. 1.

Tribus solummodo clavis Christum fuisse crucifixum, unde invaluit opinio, num. 2.

Sententia probabilior tenet quod quatuor et non tribus fuerit Christus cruci affixus, num. 3.

Afferuntur hujus opinionis auctoritates, num. 4.

CLAVIS.

Clavis tabernaculi a quibus asservari debeat. Vide *verb.* Tabernaculum, num. 1, 2, 4 et 5.

Clavis reliquiarum quibus concedi possit. Vide *verb.* Veneratio sanctorum, num. 87.

CLERICUS (II, 563).

CLERICUS QUOAD EA QUÆ CONCERNUNT EJUS NOMEN, HABITUM, ET TONSURAM.

Clerici nomen, et esse, ac duplex talis nominis adhibito reseratur. Vide *verb.* Clericus, art. 1, num. 1 ad 4.

Clericorum nomine sequioribus sæculis veniebant illi qui litteris operam dabant, e contra laici dicebantur illitterati. Vide *verb.* Clericus, in not. ad num. 1.

Clericorum nomine large, seu generaliter capto in materia favorabili, quinam veniant intelligendi, referuntur singuli, num. 5 ad 18.

Christianus populus divisus in clericos et laicos, clerici autem in duplex genus divisi, num. 71 et seqq.

Clericorum nomine stricte seu specialiter in materia odiosa veniunt duntaxat soli inferiores clerici sæculares, non autem canonici, abbates, alique in dignitate ecclesiastica constituti, nisi secus exprimat, vel aliunde de opposito constet, num. 19 ad 22.

Quomodo olim clerici induti, et de clericali veste plura, num. 83 et seqq.

De tonsura clericorum, ejusque ab ordine facta separatio, num. 79 et seqq.

Habitum, et tonsuram clericalem deferre tenentur clerici in sacris ordinibus constituti, et etiam clerici inferiores, si beneficium ecclesiasticum habeant, sub gravissimis pœnis, num. 23, 24 et 25.

Clerici vero in prima tonsura, aut etiam in minoribus ordinibus constituti, et beneficia ecclesiastica, seu jus ad illa nondum habentes non tenentur deferre habitum, et tonsuram clericalem, nisi causative, quatenus velint gaudere privilegiis clericalibus, num. 26.

Clerici in prima tonsura, aut etiam in minoribus ordinibus constituti non gaudent privilegio fori, nisi habeant aliquam ex tribus conditionibus, quas requirit concilium Tridentinum, quæ hic assignantur, num. 27 et 28.

Qualitas, et forma habitus clericalis licet in jure communi non reperiat in omnibus, et per omnia determinata, et stabilita, habentur tamen tum in jure communi tum in conciliis, tum in constitutionibus pontificiis varia præscripta circa habitum clericorum, et proponuntur; ac inde pro hujus puncti coronide salutaria, ac decorosa dantur monita, num. 29 ad 44.

Tonsura ecclesiastica juxta divum Isidorum ori-

ginem sumpsit a Nazareis; secundum alios ex quodam facto in apostolorum principe, quod refertur. Vide *verb. Clericus, art. 15, num. 45 ad 47.*

Tonsura ecclesiastica fuit in usu usque de tempore apostolorum; reprobatur Calvinus aliter sentiens, *num. 48 et 49.*

Tonsura clericalis antiquitus fiebat raso desuper capite in modum sphaerae; et inferius quoque, ita ut patentibus auribus sola capillorum corona circa caput remaneret; et affertur qualiter nunc ab Ecclesia practicetur, *num. 50 et 51.*

Corona et tonsura debent esse congruentes conjunctae statui, et ordini; ac mystica ejusdem significatio declaratur, *num. 52 ad 54.*

Clerici in sacris, vel beneficiati, licet in prima tonsura, aut etiam in minoribus ordinibus constituti, si per longum tempus tonsuram, et habitum clericalem non deferant, et comam sine justa causa nutriant, peccant mortaliter, et subjacent gravissimis poenis, nec non excommunicationi; secus si justa causa excuset, prout per varios casus exponitur, *n. 55 ad 65.* De clericorum ordine, vestitu, et distinctione primis Ecclesiae saeculis, et juxta hodiernam disciplinam, vide *notam ad n. 70.*

CLERICUS QUOAD PRIVILEGIUM FORI, ET CANONIS.

Per privilegium fori, et canonis quid intelligatur. Vide *verb. Clericus, art. 2, num. 1 et 2.*

Clerici, et monachi, seu regulares gaudent privilegio fori, et qui veniant nomine clerici apponitur, *num. 3 ad 5.*

Clerici tamen minoristae non gaudent privilegio fori, nisi habeant aliquam ex tribus conditionibus, quas requirit in ipsis concilium Tridentinum, *num. 6 ad 8.*

De tonsurato resignante beneficium, vel habente duntaxat ejus validam collationem, qualiter privilegio fori gaudeat, *num. 9 et 10.*

Clericus tonsuratus, vel minorista non habens beneficii possessionem, nec titulum, nec pensionem, ut fori privilegio gaudeat, quid requiratur, *num. 11 et 12.*

Clericus minorista in habitu et tonsura deservit ecclesiae gaudet privilegio fori, licet non deserviat ex mandato episcopi, vel cui non fuit ascriptus, *num. 13 ad 16.*

Clericus, si habitum a se gestari solitum aliqua occasione ad breve tempus deposuerit, non ideo fori privilegium amittit, ut nec beneficiatus si aliquando intermiserit, *num. 17 et 18.*

Imo clericus beneficiatus ex bulla Sixti V, eo quod non detulerit, etc., non amittit, etc., ante latam a iudice ecclesiastico declaratoriam, *num. 19.*

Clericus non beneficiatus, solitus tamen ecclesiae inservire, et in habitu, et tonsura incedere, si noctu vel interdum in habitu laicali deprehendatur cum armis, gaudet privilegio fori, imo eo gaudet non obstante irregularitate contracta ob homicidium, *num. 20 ad 22.*

Clericus, qui post commissum delictum sine ulla fraude clericatum assumpsit, gaudet privilegio fori, tam quoad personam, quam quoad bona: si secus, gaudet quoad personam, at non quoad bona, quoties iudex laicus ante promotionem praevenerit in causa, et tunc non procedit, nisi postquam iudex Ecclesiae de fraude adjudicaverit, *num. 23 ad 25.*

Clericus, qui dimisso habitu, et tonsura deliquit, et postea habitum, et tonsuram sumpsit, et ecclesiae inservivit, gaudet privilegio fori; nisi reassumpserit habitum in fraudem; quod ad iudicem ecclesiasticum spectat declarare, et adducitur notabilis decisio, *num. 27 ad 29.*

Clericus, qui propria auctoritate habitum clericalem reassumit post delictum, processum, et fideiussionem de se presentando coram iudice laico, qualiter gaudeat, *num. 30.*

Clericus, qui ante incarcerationem reassumpserat

habitum, vel post praetensum delictum a se commissum, gaudere debet undequaque privilegio fori, *num. 31 et 32.*

Clerico licet reassumere habitum absque alia licentia episcopi, nisi renuntiaverit in curia episcopali cum declaratione non reassumendi sine illa: at si id praestitum esset in carcere, non obstat et reassumendum absque, etc., *num. 33 ad 35.*

Licet clericus per dimissionem habitus, et tonsurae ante trinam monitionem non perderet privilegium fori, tamen clericus minorum ordinum non beneficiatus, nisi habitum et tonsuram deferat, et ecclesiae inserviat, vel in seminario, aut in aliqua schola vel universitate de licentia episcopi versetur, illud perdit sine alia monitione, nec si qua adsit in contrarium consuetudo est attendenda, *num. 36 et 37.*

Clericis tamen non habentibus supradicta requisita concilii non adimitur perpetuo privilegium fori, sed suspenditur ad tempus; et si adhuc quis se gerat pro clerico, potest puniri etiam ab episcopo, *num. 38 ad 40.*

De clerico reperto a curia saeculari sine habitu clericali; et de eo, qui se immiscet enormitatibus, quoad privilegium clericale, *num. 41 et 42.*

Clericus in minoribus constitutus recusans frequentare scholas, et ecclesiam, non potest privilegio fori privari, si adsit probabilis spes profectus; eodem privilegio clericus filius legitimus ante clericatum susceptus gaudet, durante vita patris, eidem verbis renuntiari non potest; at illud perdit tertio monitus, si non reassumat habitum et tonsuram, *num. 43 ad 46.*

Licet clerici in prima tonsura constituti, vel minoristae non habentes a Tridentino requisita, privilegio fori non gaudeant, tamen privilegio canonis non sunt privati, *num. 47 et 48.*

Quenam autem personae gaudeant tali privilegio canonis, et quinam censeantur illud violare. Vide *verb. Excommunicatio, art. 10, num. 18, et art. 11 a num. 14 ad 27.*

Privilegio fori, et canonis gaudent nedom clerici caelibes, sed etiam clerici conjugati in minoribus existentes, si tamen habeant tres conditiones, quae assignantur, et tunc gaudent privilegio fori undequaque, *num. 50 ad 57.*

Clericum conjugatum carcerantes excommunicantur, et eum episcopus tueri debet, ne vexetur a curia laica, *num. 58 ad 60.*

Clericus conjugatus indulto apostolico dispensatus ab obligatione incedendi in habitu et tonsura, gaudet privilegio fori, et habens requisita, excepto quod non constat de deputatione ad servitium ecclesiae, et tamen inserviens in genere eodem gaudet, *n. 61.*

Clericus conjugatus exercens artem mercariam cum mensuris fraudulentis puniendus est ab ordinario, cui, si a triremibus sublatus, et ob nova delicta carceratus, remittendus est, *num. 62 et 63.*

Subdiaconus, qui in vim dispensationis apostolicae cum vidua matrimonium contraxit, et pensiones ecclesiasticas obtinet, de jure gaudet privilegio fori, *num. 64.*

Varia insuper late traduntur de clericis conjugatis quoad onera personalia, realia, etc., *a num. 65 ad 76.*

Clerici gaudent privilegio fori de jure divino; canonis autem solum jure ecclesiastico, *num. 77 ad 87.*

Clerici omnes, sive in sacris, sive in minoribus, dimittentes habitum clericalem, et tonsuram ex sola vanitate, et negligentia, non perdunt privilegium canonis ante trinam monitionem; illico tamen perdunt, si id ex iniquitate faciant, aut si enormibus se immisceant, *num. 88 et 89.*

An in dicto casu quoque statim amittant privilegium fori, et an facilius deperdat privilegium fori, quam canonis, *num. 90 ad 95.*

Plura vero de quaestione, an simplex clericus, qui

privilegium fori amisit eo quia non implevit quod praescribit *Concil. Trid.*, amiserit simul alia privilegia concessa, *num. 96 ad 99.*

An admittenda sint ab episcopis principum privilegia a summis pontificibus concessa, *num. 100.*

An simplex clericus, qui privilegium fori amisit, eo quia non implevit quod praescribit concilium Tridentinum, amiserit simul alia privilegia clericis concessa, *num. 101 ad 104.*

CLERICUS QUOAD NEGOTIA SAECULARIA.

Negotium saeculare accipitur tripliciter, et assignatur, ac quale clericis prohibitum indicatur. Vide *verb. Clericus, art. 3, num. 1 ad 5.*

Clericis omnibus in sacris constitutis, aut in minoribus congruam sustentationem habentibus, sive ex beneficio ecclesiae, sive ex bonis patrimonialibus, est prohibitum negotiis saecularibus sese immiscere cupiditatis et turpis lucri gratia, *num. 6.*

Assignantur causae prohibitionis, culpa, et poena transgressionis, *num. 7 ad 12.*

Dantur tamen plures casus, in quibus clerici negotiationem exercentes nullam culpam, et poenam incurrun, et assignantur, ac una dantur variae ad rem petitiones factae Sacrae Congregationi Concilii cum suis responsionibus et declarationibus, *num. 13 ad 46.*

Negotiatio clericis prohibita est quaestuarium, quae in personalem et realem dividitur. Quando eisdem non sit interdicta negotiatio realis; et in quo utraque negotiationis species consistat, *num. 92 et seqq.*

Recollectio nivis in propriis puteis, ejusque venditio lucri et compendii causa pertinet ad negotiationem quaestuarium personalem, et vetita est clericis, *num. 99.*

Potest episcopus prohibere clericis minorum ordinum et primae tonsurae, ne exerceant mercatorem, nec suscipiant appaltus aquae vitae, etc., *n. 47.*

Ex praedictis eruitur posse clericos dare operam negotiationibus illius speciei, quae dicitur artificium, non autem negotiationi proprie sumptae, et haec enucleantur, *num. 48 ad 50.*

Licet negotiatio proprie sumpta sit clericis interdicta tamen artificium, et manualis operatio absque fine turpis lucri non interdicuntur clericis, imo ipsis recommendantur; et admodum utile id comprobatur, *num. 51 ad 58.*

Inter negotia, artes, et officia clericis prohibita multa alia reperiuntur, et annumerantur, interjectis annotationibus ubi opus est, et quibusdam quae eidem possunt, *num. 59 ad 89.* Quo sensu clericis rescripta commendatur pro exercendo advocati munere, *in nota ad num. 61.*

Quid olim veniebat sub prohibitione clericis *Physicæ* studii, *num. 101.*

Quoad negotia clericis vetita, attendenda est novissima constitutio Benedicti XIV, *incip. Apostolicae servitutis*, in qua multa statuuntur, quae assignantur, *num. 90.*

Notandum, quod contractus a clericis initi, qui continent negotiationem quaestuarium personalem; non declarantur invalidi favore debitorum, sed quaesita ex iis spectant ad Cameram apostolicam, *num. 100.*

CLERICUS QUOAD COHABITATIONEM CUM MULIERIBUS, ET QUOAD CHOREAS, LARVAS, COMEDIAS, ET ALIA SPECTACULA PUBLICA.

Clerici non possunt frequentare domicilia feminarum, nec eas ad sua domicilia admittere, *art. 4, num. 1 et 2.*

Quotiescunque mulieres, quae cum clericis cohabitare permittuntur, sunt aliquo modo suspectae, etsi consanguineae separandae sunt, et arcendae ab illorum domibus, licet sint senilis aetatis, *ibid. num. 3.*

Sinistra autem suspicio cessante licitum est clericis, et a jure concessum in domo sua retinere

rei domesticae gratia, seu ob aliud honestum motivum matrem, avias, etc., imo etiam extraneas, *num. 4 et 5.*

Aetas autem protracta, in qua cessat sinistra suspicio, et mulier, seu famula alias bonae famae, et honesta praesumitur cohabitare posse cum clerico sine periculo incontinentiae, est ordinarie aetas quinquaginta annorum; interdum tamen potest etiam minor aetas extorris esse suspicionis; unde remittitur concessio, vel prohibitio episcoporum prudentiae, *num. 6 ad 12.*

Recte distinguitur et explicatur quid clericis prohibitum sit *in tit. Decretalium de cohabit. clericor. etc., et num. 47 ad 52, num. 52 et seqq.*

Recensetur ordo procedendi in clericos concubinariorum praescriptus a concilio Tridentino, *num. 37 et seqq.*

Simplex clericus concubinariorum quomodo puniatur, *num. 45.*

Quis veniat sub nomine concubinariorum clericus, *num. 46.*

Clerici non possunt choreas aut saltationes ducere, nec, ubi ducuntur publica, interesse, nec personali incedere; ad haec ab episcopo possunt etiam regularibus vetari, *num. 15, 14 et 15.*

Clerici vitare tenentur comedias, hastiludia, et alia hujusmodi vana spectacula, et sub qua culpa, *num. 16 et 20 ad 31.*

Nec ullo modo possunt clericus recitare in comediis profanis, et episcopi possunt statuere poenam excommunicationis contra id facientes; nec mimis, jocularibus et histrionibus intendere debent; et affertur novissima inhibito quoad recitationem in comediis, *num. 17 ad 19.*

CLERICUS QUOAD LUDOS, CAUPONAS, VEL TABERNAS, CRAPULAM ET EBRIETATEM.

Clericis est severissime prohibitum alearum, et taxillorum lusum, et maxime ille lusum, qui magis fortuna quam arte, vel industria ludentium regitur. Vide *verb. Clericus, art. 5, num. 1 et 2.*

Unde doctores dicunt, quod clericus lucri gratia, et pro notabili quantitate taliter ludens peccet mortaliter, praesertim si frequenter, aut publice cum scandalo aliorum id fiat, secus autem, si econtra, *num. 3 ad 5.*

Ludus schaccorum, seu latruncolorum non est prohibitus clericis, licet literario studio deditis sit minus conveniens; sic etiam est clericis permissus omnis ille ludus, qui consistit in ingenio, aut virtute corporis, *num. 6 et 7, sed vid. num. 42 et seqq.*

Assignantur inconvenientiae, quae oriuntur ex ludis prohibitis, et pretiosa quae amittuntur, *num. 8 et 9.*

Clerici cauponas, vel tabernas, nisi longioris itineris causa ingredi prohibentur, et eo minus eis tabernas habere licet; et assignantur qualiter, et sub quibus poenis id prohibeatur, ac quid per tabernas, et cauponas intelligatur, *num. 10 ad 14.*

Crapula et ebrietas sub gravissimis poenis usque ad suspensionem ab officio, et beneficio sunt clericis interdictae, et explicantur crapula et ebrietas, ac praecipue damnantur in ecclesiasticis, *num. 15 ad 23.*

CLERICUS QUOAD ARMA, ET VENATIONEM

Clerici sine justa et necessaria causa arma deferre non possunt sub poena excommunicationis; unde inferunt doctores, quod clerici arma prohibita deferendo peccant mortaliter. Vide *verb. Clericus, art. 6, num. 1 ad 4, et latius verb. Arma, per tot.*

An clericus deferens arma, quae statuto saeculari simpliciter, vel certo tempore, aut loco prohibita sunt, spoliari iisdem a ministris curiae saecularis possit. Vide *verb. Clericus, art. 6, num. 41 et seqq.*

Venatio frequens, et voluptuosa praecipue cum armis, et clamorosa est clericis interdicta: ac quae

sit cum canibus, et falconibus ex voluptate dicitur clamorosa et illicita, observatu digna præbentur ex SS. Hieronymo, et Ambrosio, *num. 6 ad 9.*

Neque episcopis licet arma concedere clericis pro sola voluptuosa venatione; id præstantes a culpa non forent immunes, *num. 10 ad 16.*

Quamvis non sit licita clericis venatio voluptuosa, tumultuosa, et clamorosa, et immoderata, nimis frequenter facta, est tamen eis licita venatio quieta, et moderata, raro facta, et non pro sola voluptate venationis, sed vel causa necessitatis, vel causa utilitatis, vel causa honestæ recreationis, *num. 17 ad 21.*

Venatio, quæ sit retibus, vel laqueis moderate, et honestæ recreationis gratia, ut piscatio, et huiusmodi, est licita clericis, servatis tamen quæ subduntur, *num. 22 ad 26.*

Omnis et quæcunque venatio etiam non clamorosa prohibita est quibuscunque clericis, ut melius, *num. 45 et seq.*

Licet venatio, et piscatio pro uno eodemque jure ponantur, tamen inter venationem et piscationem adest aliqualis differentia, et jure pœnæ adsunt contra venatores, non contra piscatores; assignantur et declarantur, *num. 27 ad 33.*

Et ideo laudantur ii ordinarii, qui sub determinatis, et arbitrariis pœnis interdiciunt omnibus suis clericis huiusmodi venationem, et delationem armorum; et traditur habendus in his modus, ac qualiter, et quando clerici contrafacientes puniendi, *num. 34 ad 40.*

CLERICUS QUOAD IMMUNITATEM, ET EXEMPTIONEM.

Clerici confugientes ad ecclesiam gaudent immunitate ecclesiastica in non exceptis, et quædam specialiter afferuntur pro regulari. Vide *verb. Clericus, art. 7, num. 1 ad 4.*

Clerici non tenentur ad onera, nisi ea sint certa, realia et invariabilia; nec ad solutionem onerum impositorum pro physico, etc., *num. 5 et 6.*

Clerici gaudent exemptione pro bonis patrimonialibus in totum, et etiam pro acquisitis et donatis ab impositionibus, etc., etiamsi in minoribus, et sine concilii requisitis, etc., *num. 7 ad 12.*

Clerici gaudent exemptione pro bonis patrimonialibus in portione sibi tangente, nec tenentur ad gabellas, quando per alios, vel per se ipsos absque officii sui detrimento arti sericæ operam dant cum foliis arborum in propriis bonis existentium, *num. 13 et 14.*

Clerici in minoribus constituti viventes cum Patribus non tenentur ad collectas et alia onera pro bonis sibi donatis, nisi donationes sint fraudulentæ, et uti tales per judicem ecclesiasticum declarata, *num. 15.*

Clerici in minoribus, etiamsi non se promovere faciant ad ordines sacros, gaudent exemptione ab impositionibus; item a gabellis laicalibus etiam pro portione colonica, et pro extractione olei recolecti in suis bonis, *num. 16 ad 18.*

Clerici cives Romani possidentes bona in territorio civitatis Malleani non tenentur ad solutionem gabellæ extractionis vigore statuti laicalis debita pro fructibus ex eisdem bonis rocollectis Romam convehendis pro eorum usu, *num. 19.*

Clericus non tenetur ad impositionem capitacionis ex bonis, et redditibus patris cujus impensis vivit; clericus tamen non gaudent privilegiis patrimonii ecclesiastici pro bonis ad suscipiendos ordines sacros eis assignatis, donec non fuerint in sacris, nisi in possessionem eorumdem sine fraude, essent translata, *num. 20 et 21.*

Clerici et ecclesiastici sunt exempti a tributis impositis causa belli, pestis, etc., nisi concurrant requisita, etc. Item sunt exempti a tributis impositis pro novis muris civitatis ædificandis, et pro refectione aggerum, et aliorum quæ adducuntur, *num. 22 ad 28.*

Ut clerici licite solvant collectas, et impositiones laicorum, sex requiruntur, et plene assignantur, *num. 29 ad 39.*

Clerici non tenentur custodias facere occasione suspicionis Turcarum, nisi concurrente præcisa necessitate, ad onus unius ligni pro qualibet sarcina ob servitium arcis, nec ligantur bannimentis magistratus sæcularis de petenda licentia accedendi ad proprias vineas tempore vindemiarum, *num. 40, 41 et 42.*

Clerici et ecclesiastici non sunt subjecti oneribus, nec ordinariis, nec extraordinariis impositis ad favorem principis. Nec tenentur ad consignationem frumenti et aliorum fructuum faciendam principi laico, et apponitur qualiter agendum in horum contingentia; nec perquisitio frumentorum, in locis immunibus permissa laicis, *num. 43 ad 46.*

Non est permittendum ecclesiasticos comprehendendi in prohibitione laicorum vendendi, et emendi frumenta, nec quoad taxam, sed urgente necessitate potest ordinarius peculiari suo edicio ecclesiastico prohibere et taxare, etc., *num. 47 et 48.*

Episcopus potest in casu necessitatis proprio edicto statuere pretium frumenti ecclesiasticorum, eosque cogere ad venditionem, reservata tamen pro usu, et sustentatione ipsorum aqua et proportionata quantitate, et adducitur modus, episcopo præscriptus, qui etiam potest extractionem prohibere, et qualiter? poniturque mandatum episcopis et archiepiscopis regni pro venditione, et nuntio Neapolis circa extractions, *num. 49 ad 53.*

Gubernator non potest cogere ecclesiasticos ad asportandum in horrea publica partem suorum frumentorum. Imo ob edicta læsiva libertatis ecclesiasticæ proceditur contra eundem, nec possunt ecclesiastici cogi ire ad molendinum domini temporalis, seu communitatis, *num. 54 ad 57.*

Ecclesiasticorum molendina non comprehenduntur sub bannis gubernatoris, qui debet facere declarationem de non comprehensione eorum; nec sub prohibitione laicali solvendi gabellam, ut dicitur *della Pesa*; ac plura alia ad rem præstantur, *num. 58 ad 66.*

Clerici et ecclesiastici sunt omnino exempti ab onere hospitandi milites, etiam in bonis patrimonialibus, et episcopus non potest permittere hospitalitatem eorum militarium in atris, et cortilibus monasteriorum monialium, *num. 67 ad 69.*

Ministri publici civitatis, qui violententer fecerunt reponi fenem in claustro regularium, incidunt in excommunicationem, et qualiter absoluti, ut etiam officiales ob violentam hospitalitatem in domo canonicali, *num. 70 et 71.*

Clerici et ecclesiastici sunt immunes a gabella chartæ sigillatæ, seu bullatæ, et ab expensis novæ mensurationis honorum ad instantiam communitatis factæ, et a collectis pro portione honorum ad eos spectantium, *num. 72 et 73.*

Ecclesiastici ementes bona cum pacto solvendi onera, non tenentur ad onera personalia, sed tantum ad onera realia, quæ sint certa, et invariabilia, et ante venditionem imposita; nec tenentur ad solutionem oneris nuncupati *il tasso della Cittadella*, et sunt taliter exempti a gabellis laicalibus, ut nec etiam sponte illas solvere possint sine beneplacito apostolico, ac ita solventes absolvuntur a censuris, *num. 74 ad 78.*

Quædam alia ad propositum subduntur non omitenda, *num. 79 ad 86.*

Sed non est prætereunda quæstio, an clerici obligentur statutis laicorum, quorum materia clericis æque ac sæcularibus communis est, neque privilegiis ipsorum clericorum repugnat, luculenter examinata, *num. 87 ad 94.*

CLERICUS QUOAD ORDINES.

Vide *verb. Ordo.*

CLERICUS QUOAD OBEDIENTIAM ET SUBJECTIONEM EPISCOPO.

Clerici non possunt cogi ab episcopo ad præstandum aliquod servitium non expressum in jure. Vide *verb. Clericus, art. 8, num. 1 ad 3.*

Sic etiam simplices sacerdotes non habentes officium neque beneficium in ecclesia cathedrali non possunt per episcopum cogi ad idem, et canonicis inserviendum in functionibus ecclesiasticis, non obstante exiguo numero canonicorum, nisi contraria adesset consuetudo; vel nisi ageretur de clericis pro necessitate, et utilitate cathedralis ad titulum patri-monii ordinatis, *num. 4 ad 7.*

Superiora explanantur, *num. 35 et seq.*
Ubi etiam explicatur *Concil. Rom., tit. 6 cap. 2, num. 33.*

Et dato, quod ob parvum numerum canonicorum, et deficientiam mansionariorum servitium ecclesiæ cathedralis detrimentum pateretur, tunc erit recurrendum ad interessendum Congregationem Conc., *num. 8 et 9.*

Item simplices sacerdotes non possunt compelli ad interessendum et assistendum functionibus ecclesiasticis in cathedrali; nec clerici, alive presbyteri non confessarii ad interessendum conferentiis casuum conscientiarum, *num. 10 ad 12.*

Episcopus non potest clericis beneficiatis addere nova onera in fundatione beneficiorum a fundatoribus non apposita, aut a sacris canonibus non imposita, nec alio modo testatoris voluntatem immutare, *num. 13 ad 17.*

Episcopus non potest a clericis exigere charitativum subsidium, nisi sit pauper, minime tamen a non beneficiatis, *num. 18 et 19.*

Episcopus non potest cogere clericos in minoribus constitutos ad suscipiendos ordines majores sub pœna privationis privilegiorum clericalium, et absque eo ingredi possunt religionem, *num. 20 et 21.*

Clerici omnes, imo et laici, quantumcunque potentes, tenentur episcopo præstare canonicam obedientiam; et clerici peregrinari non debent nisi de ipsius licentia; ut etiam testimonium judiciale perhibere sæculari, et exhibetur praxis ad hoc tenenda, *num. 22 ad 27.*

Episcopus in delictis difficilis probationis sibi notis potest extrajudicialiter, et sine processu clericos, et presbyteros a divinis suspendere; et absque judiciali monitione excommunicare clericos, sive laicos, qui se opponunt visitationi, vel solita obsequia ei injuriose denegant, *num. 28 ad 30.*

Cætera, quæ ad materiam clericorum spectant, quoad omnes superiores articulos. Vide *num. 31 ad finem.*

CLERUS (II, 681).

Clerum tanquam membrum reipublicæ principibus subijci expeditum est. Vide *verb. Clerus, num. 1.*

Annua dona principi offerebant sæculares et ecclesiastici, *num. 2.*

Quibus donis clerus suo debito erga principes satisfacere intendebat, *num. 3.*

Quid hac de re synodus secus Theudonis villam habita statuerit; et quid probaverit ecclesia, *num. 4, 5.*

Hæc contributio a clero postulari cœpit occasione expeditionis Hierosolymitanæ et bellorum adversus hæreticos, *num. 6, 7.*

Processu temporis fere ordinaria facta est, et clerus eam annuere non destitit, *num. 8, 9.*

Quam contributionem in casu necessitatis principes a prælatis et clero petiere, *num. 10.*

Quomodo exacta fuerit, et quæ sit in annuendis subsidiis tenenda ratio, *num. 11 ad 13.*

Verisimile non est principes desiderare ut per subsidia pastoralis competentia minuatur, *num. 14.*

COADJUTOR (II, 684).

Coadjutoria quid sit, et quotuplex, ac qualiter prohibita, vel concessibilis, et a quo. Vide *verb. Coadjutor, num. 1 ad 8.*

Coadjutor quis, et quid sit, ac unde dicatur, *num. 9 et 10.*

Coadjutor ob varias causas dari potest, et solet; ac singulæ percurruntur, *num. 11 ad 17.*

Coadjutor debet habere omnes qualitates a jure requisitas ad illud officium, pro quo datur; et hoc declaratur respective ad unumquodque, *num. 18 ad 21.*

At in coadjutore ad tempus qualitates necessarie concurrere debent de tempore gratiæ, sed in coadjutore perpetuo cum futura successione possunt intra annum concurrere, *num. 22 ad 26.*

Coadjutor fere coincidit cum administratore, et suffraganeo: ac coadjutoria, et suffraganeatus sine successione, et solum temporales expirant per obitum episcopi, coadjutoria tamen perpetua concessa per sedem apostolicam cum futura successione non expirat per obitum coadjuti, *num. 22 ad 26.*

An perpetuus coadjutor datus episcopo cum futura successione, et cum libera potestate administrandi possit ipso episcopo coadjuto vivente, et contradicente solus administrare, quæ sunt jurisdictionis spiritualis, seu temporalis, *num. 27 ad 30.*

Coadjutor vivere debet, et recipere congruam portionem de proventibus ecclesiæ, seu beneficii, cujus prælato, vel beneficiato datus est, si sunt abundantes, seu saltem sufficienti pro congrua sustentatione tam coadjutoris, quam coadjuti, sin autem quis præferendus sit, *num. 31 ad 41.*

Afferuntur variæ responsiones et declarationes datæ a sacra congregatione Rituum, quoad ea, quæ concernunt coadjutorem perpetuum datum Archiepiscopo, vel episcopo, *num. 42 ad 52.*

Coadjutor episcopi non sedet celebrans nisi in faldistorio, neque habet diaconos assistentes, neque canonicos paratos, neque septimum candelabrum, nec utitur baculo nisi in ordinationibus; celebrans tamen præter diaconum et subdiaconum debet habere assistentem canonicum pro libro; et non tenetur visitare Limina Apostolorum, *num. 53 ad 56.*

Coadjutor episcopi etiam non adhibitus ad ullam functionem tenetur residere, nec discedere potest absque consensu coadjuti, vel licentia Sacre Congregationis et tenetur, quoties fuerit requisitus, pontificalia et alias functiones obire, quamvis coadjutus propria impedimenta non probet, et editur, quid insuper debeat, vel non, *num. 57 ad 59 et verb. Resolutiones Sacre Congregationis, num. 43,* ubi, quod de licentia coadjuti potest benedicere populo, dum per civitatem incedit.

Cum episcopus habens coadjutorem est impeditus, non potest functiones alteri, quam coadjutori delegare, et ei dare debet commoditatem habitacionis in palatio episcopali, et necessaria pro exercitio pontificalium, etc., *num. 60 et 61.*

Coadjutor separatim tribunal statuere, aut habere non potest; sed in consueto tribunali episcopi jus reddendum est, et episcopus residere tenetur, licet habeat coadjutorem, *num. 62 et 63.*

Coadjutor archiepiscopi metropolitani Bononiensis debet præcedere vexillifero ejusdem civitatis; et in synodo provinciali debet sedere inter episcopos provinciales loco suæ promotionis, *num. 64 et 65.*

Coadjutor parochi in absentia coadjuti in functionibus parochialibus præcedit beneficiatos, et recipit eadem emolumenta, quæ coadjuto debentur, *num. 66.*

Coadjutorem habens in animarum cura, aut in canonicatu tenetur residere in loco parochiæ, et canonicatus, *num. 81.*